

3. Люблинский А. Юридические клиники // Журнал Министерства юстиции. – 1901. – № 1.
4. Єлов В. А. Юридична клініка : навч. посібник / Єлов В. А., Молібог С. І., Павленко Д. Г. – К. : Школяр, 2004. – 316 с.

Дубчак Н. С. Некоторые вопросы становления юридических клиник в Украине

В статье раскрыты этапы становления юридических клиник в Украине как неотъемлемая часть общемировых процессов популяризации клинического образования и определены те важные социальные и образовательные задания, которые решают юридические клиники и которые требуют внимания со стороны ВУЗа и государства.

Ключевые слова: высшее образование, юридическая клиника, юридическое клиническое образование, правовая помощь.

Dubchak N. S. Some questions of forming of legal clinics in Ukraine

In the article the stages of forming of legal clinics are exposed in Ukraine as a part of world processes of popularization of clinical education and those important social and educational tasks which decide legal clinics and which claim attention from the side of High school and state are certain.

Keywords: higher education, legal clinic, legal clinical education, legal aid.

Дьоміна О. С.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ПРАВОВА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСТВА

У статті досліджується зміст правовиховного процесу в єдності правової соціалізації, правового навчання, правового виховання, правового розвитку студентства. Особлива увага приділяється комплексному аналізу сутності, принципів, завдань, системи правовиховного процесу, напрямів розвитку правової духовності, підвищення його ефективності.

Ключові слова: правова культура, студентство, правосвідомість студентів, правова соціалізація, правова освіта, правове виховання, правове навчання, ефективність правового виховання.

Державотворчі процеси, що відбуваються в сучасному українському суспільстві, спонукають до глибокого осмислення психолого-педагогічних аспектів проблеми правової соціалізації молоді. Більшість вчених розглядають ці проблеми як процес входження молоді в соціум шляхом засвоєння нею соціокультурного та політико-правового досвіду, нагромадженого суспільством і сконцентрованого в традиціях та нормах поведінки і творчо-активного ставлення до них.

Правова соціалізація молоді забезпечує спадкоємність як суспільного, так і політико-правового розвитку соціуму й сприяє досягненню консенсусу та злагоди між суспільством і молодим поколінням, дає змогу молоді адаптуватися до тих обставин, які мають місце в суспільному житті, й виконувати там певні функції управління справами соціуму і правової системи.

У кожному конкретному суспільстві існують свої специфічні механізми суспільно-правової соціалізації. Разом з тим мають місце універсальні суспільно-правові інститути, які неминуче включені в цей процес: сім'я, система освіти та науки,

засоби масової інформації, трудові колективи, державні органи, партії та суспільні організації.

Одним з важливих чинників формування правової свідомості і культури є необхідність врахування бажання самої людини відповідати на запити правового життя. Йдеться про вирішення проблеми мотивації, заохочення людини, зокрема молодшої людини, до активної участі в правовому житті, тобто про запровадження системи ціннісних, а не примусових мотивів правової соціалізації. Вони передбачають бажання молодшої людини відповідати вимогам правової системи, згідно з внутрішніми переконаннями, по совісті, через почуття обов'язку стосовно до держави та суспільства взагалі.

Стратегічним орієнтиром правової соціалізації української молоді має стати ідея формування нової генерації людей з інноваційним, творчим типом мислення, з розвиненою світоглядною культурою висококваліфікованих професіоналів з етично відповідальним ставленням до світу. Головне в гуманістичному вихованні студентства – створення умов для його цілеспрямованого систематичного розвитку як суб'єкта діяльності, як особи і як індивідуальності. Правове виховання, будучи частиною соціалізації особи, здійснюється через освіту й організацію життєдіяльності вихованців [1].

Період навчання у вищих навчальних закладах більшістю дослідників не тільки виділяється в самостійний соціалізаційний етап, а й визнається найважливішим з огляду завершення формування особи під впливом керованих чинників. У дослідженнях, присвячених проблемам соціалізації студентської молоді, відзначається, що студентство – це наймобільніша група молоді; це відносно автономна соціальна група з підвищеною адаптивністю до різних соціально-економічних і політичних змін у суспільстві [2, 121-127].

У системі вищої освіти функція соціалізації є провідною, педагогічно організованою й керованою, а отже, ефективність соціалізації з позиції суспільної значимості в ній максимальна. Система вищої освіти при організованому в її межах педагогічному впливі є провідним інститутом правової соціалізації особи, який закладає основи її життєдіяльності, світогляду, морально-етичні настанови на наступне життя [3, 85].

1990-ті роки ознаменувалися появою досліджень студентської проблематики, виконаних Є. Васильєвою, Л. Гегель, Є. Головахою, А. Дьяковим, Г. Горченко, Н. Криловою, Н. Москвичовим, А. Стеценко, А. Топчієм та ін.

В Україні дослідженням молодіжної та студентської проблематики активно займалися Л. Аза, В. Арбенін, В. Андрущенко, А. Андрейцев, Н. Беґека, В. Гіґринов, С. Гусарева, Н. Ніколаєвський, Г. Комаров, П. Кравчук, В. Казачкова, А. Ліґоцький, І. Тарапов, О. Тихомиров, М. Головатий та ін. Студентська і загалом молодіжна проблематика набуває певного розвитку у вітчизняній психолого-педагогічній науці.

Одночасно слід зауважити, що велику проблему становить відсутність єдиних методологічних підходів у вітчизняній науці, які б визначали загальні вимоги до оцінки, класифікації, сутнісних характеристик студентського середовища. Це породжує певну кількість концепцій, які, не маючи єдиного теоретичного підґрунтя, описують процеси, що відбуваються в студентському й молодіжному середовищі, у

межах неадекватних термінологічних апаратів, ігноруючи принцип суперпозиції, з величезною часткою авторського суб'єктивізму.

Про серйозність ситуації, яка склалась навколо досліджень молодіжної проблематики, свідчить висловлювання В. Павловського – одного з теоретиків сучасної ювенології. Автор пише, що “дослідженнями молоді займалися і займаються різні науки (соціологія, педагогіка, психологія, демографія, політологія, юриспруденція та ін.), однак вони це роблять у межах предметів своїх дисциплін. Разом з тим існує такий біосоціальний феномен – молодь як єдине ціле. Парадокс і проблема полягають у тому, що зараз жодна наука в цілому молодь не вивчає” [4, 128].

Характеризуючи соціально-психологічні особливості студентства, слід відзначити, що в соціально-педагогічному аспекті проблема правової соціалізації студентства розглядається крізь призму цілеспрямованого формування правової свідомості й поведінки. Вона трактується не лише як входження особи у правове життя, а й як педагогічний супровід цього процесу [5, 99-108].

Особливе значення для розуміння механізмів правової соціалізації студентства мають соціально-психологічні чинники, які багато в чому визначають спрямування, наукову платформу, тривалість і масштаби студентської активності.

До провідних соціально-психологічних особливостей студентства належить виражена залежність адекватного сприйняття свого соціального статусу від віку й терміну навчання у вищому навчальному закладі. У цей період у студентів формується своєрідний феномен корпоративності в поглядах, поведінці, рефлексорних реакціях.

На думку ряду дослідників, студентство – одна із найпроблемніших соціальних груп, що зазнає динамічних внутрішніх змін, що супроводжуються ускладненням взаємозв'язків і відносин у соціальній структурі українського суспільства.

Зі студентством у суспільстві традиційно пов'язують конкретні напрями і темпи соціальних змін, у яких студентство бере найактивнішу участь. Студентство має високий інтелектуальний потенціал і почуття соціального альтруїзму, що робить його своєрідним “соціальним ліфтом” (вираз П. Сорокіна) між різними групами [6, 78].

Вищу освіту як складову частину освітньої системи будь-якої країни слід розглядати не тільки з утилітарних позицій підготовки висококваліфікованих кадрів. Не менш важливого значення набуває соціалізаційний аспект її функціонування, в якому відображається розуміння вищої освіти як соціогенетичного механізму, який відтворює певний соціотип особи. Саме про такий відносно новий нюанс у розумінні ролі вищої освіти в сучасному світі пише В. Кремінь, відзначаючи, що “вища освіта – обов'язковий етап у розвитку людини в тій чи іншій країні. Завдяки цьому ці країни стають розвинутими. Це відбувається в умовах переходу від індустріальних технологій до науково-інформаційного виробництва, де в кінцевому підсумку успіх або невдача визначаються рівнем розвитку особи, рівнем інтелектуалізації нації” [7, 2].

Вища школа, розв'язуючи завдання професійної підготовки, продовжує залишатись єдиним соціальним інститутом суспільства, який за межами повноліття професійно реалізує виховні функції. У цьому відображена найважливіша теоретична засада вітчизняної педагогіки: освіта без виховання не здатна сформувати повноцінного професіонала й громадянина.

Система вищої освіти, яка розглядається крізь призму соціалізаційної теорії,

перш за все спрямована на розв'язання широкомасштабних соціальних завдань, які виходять за межі суто освітньої галузі. Система вищої освіти надає студентам не тільки широкі можливості отримання професійних знань, а й активно залучає їх до загального інформаційного потоку у найрізноманітніших галузях людської діяльності. Система Інтернету, сучасні комп'ютерні технології, новітня література з найактуальніших проблем сучасності роблять студента одним з найінформованіших членів суспільства.

Правова соціалізація є процесом етапним, у якому кожний попередній і наступний етапи пов'язані між собою. При цьому в основі проходження особою кожного етапу лежить рівень її правового мислення. Останнє містить уміння користуватися знаннями, зіставляти факти, явища, робити висновки, прогнозувати розвиток ситуації, знаходити розв'язання тих чи інших політичних завдань і ситуацій.

Вивчення особливостей розвитку правового мислення передбачає дослідження тенденцій, динаміки соціально-правових орієнтацій студентства, уявлень про його прагнення, цілі суспільно-правової діяльності, їх досягнення. Серед таких орієнтацій визначальними є ставлення студентської молоді до правової системи, влади, правових норм, соціально-економічних і державно-правових перетворень, що відбуваються, до ідейних напрямів та сил, що діють у суспільстві, вміння студентської молоді брати активну участь у громадських діях та акціях [8, 483-453].

Розв'язання складних завдань формування правової свідомості й культури вимагає від викладачів вузів розробки цих проблем, високої наукової ерудиції, педагогічної майстерності й такту.

У студентському віці цей процес відбувається найефективніше. Навчання у вищих навчальних закладах передбачає не лише опанування навчальних курсів, – правознавства, а й активну участь студентства в суспільно-правовій діяльності, у різноманітних видах позанавчальної роботи, членство в студентських організаціях, роботу в органах студентського самоврядування; нарешті, це час, коли студенти стають суб'єктами політичної та правової діяльності.

Правова соціалізація особи, є з одного боку, процесом свідомого засвоєння студентом моральних і правових норм і цінностей, що існують у даному суспільстві, а з другого боку – його здатністю адаптуватися до суспільного середовища, активно самореалізуватися, впливати на перетворення суспільства. Правова соціалізація виступає як процес, що забезпечує відтворення й функціонування правової культури студентів. Наявна правова культура не може бути вищою, ніж реальна здатність студентів до успішної правової соціалізації [9].

Аналіз процесу правової соціалізації передбачає засвоєння її зв'язку з категорією “правова культура”. Поняття правової культури й правової соціалізації в семантичному і змістовому планах є досить близькими, однак більшість дослідників схильні вважати їх нетотожними. У вітчизняному правознавстві, правова культура розглядається як сукупність стійких форм правової свідомості й поведінки, а також характеру і способів функціонування правових інститутів у межах певної правової системи. Правова соціалізація тлумачиться як процес засвоєння індивідом певної системи правових знань, норм і цінностей, тобто власне правової культури. У цьому випадку правова соціалізація виступає як процес, що забезпечує відтворення й

функціонування правової культури суспільства. З позицій правової педагогіки таке трактування є цілком коректним і виправданим, оскільки в ньому зафіксовано предметні галузі суміжних наук – права і педагогіки. Перша досліджує форми правової свідомості й механізми функціонування правових інститутів, друга – закономірності їх відтворення і способи соціально-правової підтримки цього процесу. Оскільки, як про це сказано вище, правова культура суспільства не може бути вищою, ніж реальна здатність індивідів до успішної правової соціалізації, то соціально-педагогічна підтримка цього процесу є провідним завданням і одночасно умовою успішної правової соціалізації студентської молоді [10, 30-40].

Провідним концептуальним положенням, яке визначає загальнотеоретичні підходи до правової соціалізації студентства в сучасних умовах, є розуміння того, що сьогодні вона вже не є процесом збереження цінностей правової культури, які домінували раніше, і передачі цих цінностей новим поколінням. Вона змінює й створює нову правову культуру суспільства і перетворює молодь, у тому числі студентську, на активний елемент правового життя.

Більшість дослідників трактують правову соціалізацію як форму соціально-правового розвитку особи, як процес активного засвоєння індивідом соціальних цінностей і норм, які панують у конкретному суспільстві. При цьому слід враховувати не тільки суто правове чи громадянське виховання, а й психолого-педагогічний його аспект. Останній відображає процес перетворення правових цінностей і норм, які панують у конкретному суспільстві, в усвідомлену систему власних правових установок, що визначають позиції індивіда та його поведінку в правовій системі суспільства. Таке трактування правової соціалізації багато в чому збігається із завданнями цілеспрямованого державного виховання, яке не лише спрямоване на відтворення панівних правових цінностей, а й ставить собі за мету формування особи. Внаслідок цього правову соціалізацію іноді ототожнюють з цілеспрямованим політичним чи правовим вихованням. Існує своєрідність цих феноменів. Розглядаючи сутність правової соціалізації, відзначимо, що центральним у діаді “правова соціалізація” є поняття “соціалізація”, яке виступає як системотворче стосовно похідного “правова”. Оскільки перше розглянуто нами вище, то тепер ми зупинимось на характеристиці його правового аспекту [9, 45-46].

Студентові для його становлення як громадянина необхідно одержати систему правових цінностей, ідей, в які він може вірити, та орієнтації у правовому середовищі, які дозволять йому адаптуватися до цього середовища. Правова соціалізація на рівні індивіда – це перекладання вимог системи в структуру особи, інтеріоризація її ключових культурно-правових елементів.

Процес правової соціалізації в суспільстві не можна уявити й без передачі особі інформації про правові принципи та ідеали суспільства, знань про історію своєї держави і права, конституцію, права, свободи та обов'язки громадянина [11, 27].

Особливість соціально-педагогічного підходу до вивчення правової соціалізації полягає в тому, що разом із закономірностями формування правової культури особи за основу береться її власна активність, а також соціально контрольовані механізми, що впливають на результати соціалізації.

Йдеться про цілеспрямовані виховні впливи, успішність яких залежить від

спеціально організованої соціально-педагогічної підтримки. Ці впливи спрямовані на пробудження у студентів інтересу до політики й права, надання допомоги в оволодінні правовими знаннями, уміннями правової діяльності, формування цивілізованих уявлень студентства про правове життя в країні.

В умовах формування громадянського суспільства в Україні правова соціалізація студентства стає невід'ємною частиною навчально-виховного процесу в будь-якому вищому навчальному закладі країни. Це диктує необхідність вироблення єдиних теоретико-методологічних і практично орієнтованих підходів до організації й педагогічного забезпечення цього процесу в системі вищої освіти. Разом із професійною підготовкою питання громадянського становлення і правової культури майбутніх громадських лідерів набувають першочергового значення для будівництва громадянського суспільства та економічного процвітання Української держави.

Використані джерела:

1. Бодалев А. А. Малькова З. А. Концепция воспитания учащейся молодежи. – М. : Просвещение, 1994. – 65 с.
2. Лантух А. П. Студенчество – маргинальный опыт // Вісник Харк. Національного ун-ту ім. Каразіна: № 492/2000: Соціологія дослідження сучасного суспільства. – Харків, 2000.
3. Щекин Г. В. Система социологического знания : учебн. пособие. – К. : МАУП, 1995. – 194 с.
4. Павловский В. В. Ювентология: проект интегративной науки о молодежи. – М. : Академ. проект, 2001. – 304 с.
5. Циганенко Г. В. З досвіду дослідження соціально-психологічної структури інтересу студентської молоді до політики // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 4.
6. Студент на порозі ХХІ века : монографія / отв. ред. Н. И. Рейнвальд. – М. : УДН, 1990. – 152 с.
7. Кремень В. Г. Вища освіта стає обов'язковим етапом у житті людини // Освіта України. – 2002. – № 46.
8. Селіванов В. М. Право і влада в суверенній Україні: Методологічні аспекти. – К. : Видавничий дім "Ін-Юре", 2002. – 723 с.
9. Бурлаков В. Н. Правовая педагогика: актуальная проблема // Правоведение. – 1989. – № 2.
10. Болдырева М. Г. Правовая культура. Лекция Болдырева М. Г. Моск. юрид. ин-т. – М. : МЮИ, 1998. – 35 с.
11. Мудрик А. В. Главное-личность // Педагогическое образование. – Вып. 2. – М. : МГПУ, 1990.

Демина О. С. Правовая социализация как средство формирования правовой культуры студенчества

В статье исследуется содержание правовоспитательного процесса в единстве правовой социализации, правового обучения, правового воспитания, правового развития студенчества. Особое значение уделяется комплексному анализу сущности, принципов, задач, системы правовоспитательного процесса, направлений развития правовой духовности, повышение ее эффективности.

Ключевые слова: правовая культура, правосознание студентов, правовая социализация, правовое образование, правовое воспитание, правовое обучение, студенчество, эффективность правового воспитания.

Dyomina O. S. Legal socialization as mean of forming of legal culture of student

The matter of a law-educative process in unity of legal socialization, legal training, legal education, legal development of students is researched. Special value is given to the complex analysis of essence, principles, problems, system of a law-educative process, directions of legal spirituality development, increase of its efficiency.

Keywords: legal culture, sense of justice of students, legal socialization, legal education, legal education, legal training, students, efficiency of legal education.

*Клименко Л. С.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СУДОЧИНСТВА ТА ДІЛОВОДСТВА УКРАЇНИ

У статті розглядається комплекс теоретичних і практичних проблем, пов'язаних з питанням державної мови судочинства та діловодства України. Досліджуються проблеми законодавчого визначення мови здійснення судочинства; проведено цілісний, комплексний та системний аналіз розвитку та функціонування принципу державної мови судочинства, діловодства. Обґрунтовано комплекс пропозицій щодо вдосконалення норм, які регулюють використання мови у судовому процесі та документації.

***Ключові слова:** державна мова судочинства, державна мова, діловодство, правовий статус перекладача, права учасників процесу.*

Одним із важливих питань державної політики при здійсненні судочинства є питання мови, оскільки воно має не тільки правове, але і політичне та соціальне значення. Нормативно – правове визначення мови тісно пов'язане з такими питаннями як національний та державний розвиток, дотримання прав національних меншин, а також права будь-якої людини щодо доступності і зрозумілості для неї системи правосуддя.

Саме чітке визначення такого поняття як мова здійснення (провадження) судочинства у законодавстві має вагоме значення для всебічного, повного, об'єктивного дослідження усіх обставин справи, пошуку істини, забезпечення прав та законних інтересів учасників цивільного, господарського, кримінального, адміністративного процесу та реалізації гласності правосуддя. Проблематика законодавчого визначення та реалізації державної мовної політики у галузі судочинства на сьогодні актуалізована необхідністю вдосконалення чинного законодавства, гармонізації вітчизняного права з правом Європейських співтовариств, а також імплементації міжнародно-правових норм в галузі захисту прав і свобод людини, зміни пріоритетів судочинства України.

Актуальність і доцільність дослідження вищезазначеного питання зумовлена динамічним розвитком нашого суспільства, суттєвими змінами в законодавстві України, що тим самим потребує нового бачення стосовно нормативно-правового закріплення державної мови судочинства. Тому виходячи з умов соціально-політичного та демографічного розвитку України, ми здійснили спробу провести загальний аналіз реалізації вищезазначеного принципу.

Законодавче регулювання мовної політики у сфері судочинства здійснюється на основі таких законів України: Конституції України, "Про мови в Українській РСР", "Про судоустрій і статус суддів", "Про Вищу раду юстиції", "Про Уповноваженого